

zakons / index.php? from = 15513.). Важко погодитись з такою думкою, так як окремі елементи принципу змагальності мають місце і на стадії досудового розслідування (у випадках обрання запобіжного заходу, оскарження в суді процесуальних рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування і т.п.) (Удалова Л.В. Кримінальний процес / Л. В. Удалова, Д. П. Письменний, В.В. Коваленко.—Київ, 2013. —С. 544).

Обмеження принципу змагальності проявляється в наступному:

1) Не дивлячись на законодавче закріплення рівності прав сторін на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, сторона захисту фактично позбавлена рівної можливості зі збирання та представлення доказів. Згідно ст. 93 КПК України, захисник може тільки ініціювати перед слідчим, прокурором, слідчим суддею проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій з метою отримання сприятливої для захисту доказової інформації. У той же час, на думку вчених, закріплене в ч. 3 ст. 93 КПК України право сторонни захисту збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових і фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок і т.д. в більшості випадків його реалізації належним чином не забезпечено примусом виконання (Гончаренко В.Г. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумило. —М.: Юстініан, 2012. —С. 1224).

2) Перевага сторонни обвинувачення перед стороною захисту виражається і в тому, що остання також частково позбавлена права здійснювати допит свідка в досудовому розслідуванні. За загальним правилом, допит свідка під час досудового розслідування може здійснювати тільки сторона обвинувачення, і тільки у виняткових випадках допускається допит свідка іншою стороною кримінального провадження в ході досудового розслідування в судовому засіданні після звернення з клопотанням до слідчого судді про проведення такого допиту (ст. 225 КПК України). У той же час сторона захисту наділена правом отримувати від учасників кримінального судочинства та інших осіб за їх згодою лише пояснення, які, згідно з ч. 8 ст. 95 КПК, не є джерелом доказів. Крім того, таке право є умовним, адже залежить від волі опитуваних осіб і, на відміну від аналогічного права сторонни обвинувачення, нічим не гарантується (Шибя І.А. Принцип змагальності за КПК України / І.А. Шибя // Часопис Академії адвокатури України. —2013. —№ 19.—С. 1—6.).

Таким чином, сутність принципу змагальності сторін полягає в відділенні найважливіших кримінальних процесуальних функцій обвинувачення і захисту від функцій правосуддя, їх розмежування між собою і надання сторонам обвинувачення і захисту, рівних прав. І хоча принцип змагальності нормативно закріплений в Конституції України, КПК України та міжнародних актах, що ратифіковані Україною, практична його реалізація на стадії досудового розслідування дуже обмежена. Сторона обвинувачення має більш широкий обсяг повноважень, що дає можливість контролювати і визначати спрямованість провадження. Тому необхідно посилювати правове становище сторонни захисту шляхом надання їй більш широких можливостей для впливу на розвиток кримінального провадження.

Татаренко О.О.

*студентка 5-го курсу факультету підготовки слідчих
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У ПРОЦЕСІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом призвело до радикальних змін у організації діяльності органів досудового розслідування, оскільки трансформувалася не лише усталена форма його ведення, але й розмежування повноважень між його учасниками. Незважаючи на розширення прав захисника, особливо в частині збирання доказів на досудовому розслідуванні, процесуальні можливості сторін обвинувачення та захисту у його забезпеченні залишаються нерівними. Враховуючи виняткові повноваження сторони обвинувачення щодо проведення слідчих (розшукових дій), сторона захисту

виявляється значно обмеженою у можливості збирання фактичних даних, що можуть виступати основою формування доказів. У зв'язку з цим проблема визначення обсягу порядку та реалізації процесуальних повноважень захисника на стадії досудового розслідування потребує поглибленого вивчення, що обумовлює актуальність наукового дослідження.

Так, відповідно до ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. (Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI)

На підставі ст. 6 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, Верховна Рада України; Закон від 05.07.2012 № 5076-VI)

Ст. 93 КПК України закріплює положення, відповідно до якого сторона захисту здійснює збирання доказів, у порядку, передбаченому КПК України. Згідно з ч. 3 вказаної статті сторона захисту здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. (Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI).

Зокрема, Я.П. Зейкан, вказував на те, що адвокат, здійснюючи захист інтересів свого клієнта у кримінальній справі, наділений досить незначним колом повноважень, що не може забезпечити йому можливість повноцінного збирання доказів на користь сторони захисту. (Зейкан Я.П. Право на захист в кримінальному процесі: практичний посібник/ Я.П. Зейкан. - К.: Юридична практика, 2004. - 288с.)

Безперечно, урівноваження прав сторони обвинувачення і захисту щодо збирання доказів є вагомою гарантією забезпечення об'єктивності розгляду справи. Проте не варто ідеалізувати змагальний кримінальний процес, він не є гарантією рівноправності сторін у зборі доказів. І у змагального процесу існують суттєві недоліки щодо забезпечення реальної процесуальної рівності сторін, оскільки сторона захисту не в змозі реально протистояти державним органам у частині збирання доказів за рахунок обмежених організаційних, матеріальних та інших можливостей. (Зейкан Я.П. Право на захист в кримінальному процесі: практичний посібник/ Я.П. Зейкан. - К.: Юридична практика, 2004. - 288с.)

Ініціювання стороною захисту проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому статтею 220 КПК України. Постанова слідчого, прокурора про відмову про відмову в задоволенні клопотання може бути оскаржена слідчому судді. Слід наголосити, що відповідно до ч. 6 ст. 223 КПК України слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній. Разом із тим, законодавець не роз'яснює, що слід розуміти під поняттям специфіка слідчої (розшукової) дії.

У зв'язку з чим на практиці трапляються випадки, коли слідчі, прокурори, навмисно зловживаючи зазначеним положенням, відмовляють стороні захисту у проведенні відповідної слідчої (розшукової) дії, що у свою чергу, унеможливує, стороною захисту, отримати відповідні докази, які можуть спростовувати підозручи обвинувачення, пом'якшувати покарання чи

виключати кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого або є підставою для закриття кримінального провадження.

Слід зауважити, що опитування безпосередньо адвокатів-захисників виявило, що основною причиною їхньої незначної активності є те, що закон не визначає процесуальних можливостей цих учасників процесу зі збирання доказів у процесі досудового розслідування. До того ж чинним КПК України не встановлено й обов'язки слідчого приймати такі докази та залучати їх до справи. Наділивши захисника правом збирання доказової інформації, законодавець тим самим зробив великий крок щодо реалізації в кримінальному процесі принципу змагальності сторін, але не передбачив норми щодо реалізації цього права. (Одінцова І.М. Діяльність сторони захисту при збиранні, дослідженні та перевірці доказів в умовах судового слідства / І. М. Одінцова // Право і суспільство. - 2014. - № 1. - С. 254-259.)

Відповідно до ч. 2 ст. 243 КПК України, сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи. У науковій юридичній літературі загалом така новела законодавства була визнана вагомим кроком щодо закріплення принципу змагальності й рівності сторін. Втім, не можна не сказати й про негативний бік названої норми КПК. Так, КПК не визначає форму реалізації стороною захисту права самостійного залучення експерта. Зокрема, не зрозуміло, який документ у такому випадку буде підставою для проведення експертизи. Адже у якомусь документі необхідно зазначити інформацію про особу, яка залучається у якості експерта, питання, що ставляться експерту, перелік матеріалів (зразків, документів), що надаються для дослідження, попередження про кримінальну відповідальність експерта тощо.

З цього приводу існує думка, що у випадку звернення сторони захисту про залучення експерта державної спеціалізованої експертної установи, керівник установи, упевнившись у тому, що до нього звертається саме сторона захисту за конкретним кримінальним провадженням (надано копії постанови про допуск захисника (залучення адвоката) до участі у конкретному кримінальному провадженні, копію договору про надання правової допомоги адвоката (захисника) обвинуваченому (підозрюваному) у конкретному кримінальному провадженні тощо) має організувати проведення судової експертизи. (Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблемні питання застосування нового Кримінального процесуального кодексу України під час призначення та проведення судової експертизи / Е. Б. Сімакова-Єфремян // Криміналістика и судебная экспертиза: Міжвідомчий науково-методичний збірник. – 2013. Вип.58. – Ч.2. – С. 54-59.)

Підсумовуючи, викладене, можна зробити висновок, що окремі положення чинного КПК України, що визначають повноваження захисника в кримінальному процесуальному доказуванні потребують, на мою думку, певних уточнень та подальших наукових досліджень. Це, в свою чергу, сприятиме належному виконанню завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України. Збирання і подання відомостей, які можуть стати доказами у справі – одне з найважливіших прав захисника. Тому слід розширити пізнавальні можливості захисника шляхом удосконалення наявних форм його участі у збиранні доказів, а також надати йому законом право самостійно провадити діяльність зі збирання необхідної для захисту інформації.

Ткаченко О.І.

*студентка 5-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ЗДОБУТКИ ТА ПОМИЛКОВІ УЯВЛЕННЯ ПРО СТАН ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ

Вперше у законодавстві України поняття «правова допомога» було закріплено в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон) від 2 червня 2011 року. Відповідно до п. 3 ч. 1 статті 2 цього Закону, під правовою допомогою розуміється надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. У статті 1 ч. 1 п. 1 Закону зазначається, що безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю